

KESEPADUAN BUDAYA MELAYU DALAM KEHIDUPAN KOMUNITI CINA MUSLIM DI NEGERI TERENGGANU

Azarudin Awang*, Azman Che Mat, Wahairi Mahmud

Universiti Teknologi Mara, Kampus Terengganu, Malaysia.

*Corresponding author: azaru154@tganu.uitm.edu.my

Article history: Received: 25 July 2017 Received in revised form: 17 July 2018 Accepted: 02 August 2018 Published online: 14 August 2018

Abstrak

Hubungan masyarakat Cina dan Melayu di negeri Terengganu telah terjalin sebelum kedatangan penjajah Barat lagi. Tempoh hubungan sosial yang telah lama berlaku telah melahirkan kelompok Cina yang berakulturasi budaya Melayu dan ada dalam kalangan mereka yang melakukan penukaran agama. Dalam konteks semasa, komuniti Cina Muslim merujuk kepada kelompok yang telah melakukan pemelukan agama Islam dan mereka melakukan penyesuaian semula kehidupan berdasarkan kerangka ajaran agama Islam dan budaya masyarakat Muslim yang dominan. Mengambil kira masyarakat Melayu Muslim merupakan kelompok yang dominan di negeri Terengganu, pengaruh budaya Melayu berperanan dalam membentuk dimensi baru sosio budaya kehidupan masyarakat Cina Muslim. Objektif kajian ini adalah bertujuan melihat tahap kesepaduan budaya Melayu dalam kehidupan komuniti Cina setelah melakukan penukaran agama. Kajian ini menggunakan kaedah kuantitatif persampelan bertujuan dengan responden seramai 86 orang. Analisis statistik dengan ujian min (purata) dan peratus digunakan bagi mengukur tahap, persepsi dan aplikasi masyarakat Cina Muslim terhadap penglibatan dan pengamalan komuniti Cina Muslim terhadap budaya-budaya lazim masyarakat Melayu di negeri Terengganu. Hasil kajian mendapati kebanyakan responden berada dalam pada tahap kesepaduan yang tinggi dalam penglibatan diri aktiviti-aktiviti budaya masyarakat Melayu di negeri Terengganu. Justeru, kajian ini menjelaskan bahawa faktor persamaan agama mempercepatkan proses kesepaduan budaya dalam sesebuah masyarakat.

Kata Kunci: Tahap, Kesepaduan, Budaya, Cina Muslim, Terengganu

Abstract

The relationship between the Chinese and Malays communities in the state of Terengganu have been established before the arrival of the Western colonization. The long-standing social relations periods has culturally spawned Chinese acculturating cultures and among them have converted to a new religion. In the current context, the Chinese Muslim community refers to the groups that have embraced Islam and are reorganizing their lives based on the framework of Islamic teachings and the dominant culture of Muslim society. Taking into account the Malay Muslim community is the dominant group in the state of Terengganu, the influence of Malay culture plays a role in shaping a new dimension of socio-cultural life of the Chinese Muslim community. The objective of this study is to look at the level of Malay cultural integration in the life of the Chinese community after conversion. This study uses a quantitative sampling method with a total of 86 respondents. Statistical analysis with mean (average) and percentage tests is used to measure the level, perception and application of the Chinese Muslim community towards the involvement and practice of the Chinese Muslim community towards the cultures of the Malay community in Terengganu. The findings show that most respondents are in a state of high integrity in the involvement of Malay cultural activities in the state of Terengganu. Hence, this study explains that religious equality factors accelerate the process of cultural integration in a society.

Keywords: Level, Integrity, Culture, Chinese Muslim, Terengganu

© 2018 Penerbit UTM Press. All rights reserved

■ 1.0 PENGENALAN

Perkataan ‘budaya’ berasal daripada perkataan Sanskrit iaitu *buddayah-buddi* yang bermaksud budi pekerti atau akal. Dalam bahasa Inggeris budaya dirujuk sebagai ‘culture’ manakala dalam bahasa Latin disebut sebagai ‘colere’ yang bermakna mengerjakan atau menanam (Rajagopal, 2016). Jelasnya, budaya bolehlah dikatakan sebagai sesuatu yang dikerjakan oleh manusia berdasarkan kreativiti akal pemikirannya. Edward (1974) melihat budaya sebagai satu konsep menyeluruh yang merangkumi ilmu pengetahuan, kepercayaan, kesenian, tatasusila, undang-undang, adat resam, kebiasaan yang diperolehi oleh manusia sebagai anggota masyarakat. Secara

keseluruhannya, Harris (1984) berpandangan budaya merupakan satu sistem yang kompleks dan lengkap yang dilahirkan melalui proses pertukaran dari satu bentuk ke bentuk yang lain dalam sesebuah masyarakat. Biarpun begitu, terdapat perbezaan takrif budaya yang dikemukakan oleh sarjana-sarjana Muslim. Malik Bennabi misalnya menyatakan kebudayaan sebagai kompilasi nilai akhlak dan nilai sosial yang memberi kesan dalam kehidupan individu sama ada secara sedar atau tidak (Ali al-Qurayshi, 1996). Dengan demikian, kebudayaan menjadi tali yang mengikat tingkah laku seseorang individu dengan sistem hidup di kawasan yang didiami. Justeru, selain pembangunan material, kebudayaan di dalam perspektif Islam merangkumi aspek idea, pemikiran, tingkah laku dan adab (Sa'ad, 1988).

Ismail Said (2009) membahagikan budaya kepada tiga bahagian iaitu budaya yang bersifat kognitif yang merangkumi aspek bahasa, penggunaan simbol dan nilai. Keduanya ialah budaya normatif yang merangkumi peraturan bagi mengawal tingkah laku dan ketiganya ialah budaya benda seperti rumah, pakaian; dan makanan. Tan C. B. (2002) menjelaskan akulturasi budaya Melayu Terengganu dalam komuniti Cina berlaku secara langsung atau diubah suai sehingga menjadi sebahagian daripada struktur kehidupan mereka. Unsur-unsur kesepaduan ini dimanifestasikan dalam kehidupan kerana faktor interaksi sosial yang lama dan ditonjolkan dalam aspek pergaulan seharian, pengalaman tinggal bersama (misalnya di kampung) dan perkongsian aktiviti sosial Sekaligus melalui proses sosialisasi ini, nilai dan aturan hidup masyarakat lain difahami, diikuti dan dipraktis dengan lebih dekat (Tan Y. S., 2011). Kajian ini memberi fokus kepada beberapa aspek perkongsian budaya seperti gotong royong, kenduri kendara, sambutan perayaan dan penggunaan bahasa Melayu Terengganu dalam kalangan komuniti Cina Muslim.

■ 2.0 LATAR BELAKANG MASYARAKAT CINA NEGERI TERENGGANU

Berdasarkan bancian penduduk 2015 bagi negeri Terengganu, jumlah komuniti Cina di negeri ini ialah seramai 28,800 orang atau 2.5% daripada jumlah keseluruhan penduduk (Jabatan Perangkaan Malaysia, 2015). Sejarah awal komuniti Cina di negeri Terengganu boleh dilihat daripada catatan Wang Ta Yuan seorang ahli peniaga China ketika melawat Temasik pada tahun 1349M. Wang Ta Yuan telah singgah ke Kuala Terengganu dan beliau mendapati bahawa telah ada penempatan masyarakat Cina di negeri tersebut (Purcell, 1965). Nyata sekali, penempatan masyarakat Cina di negeri Terengganu telah wujud sejak abad ke-14M. Pada abad ke-18M masyarakat Cina memainkan peranan yang penting dalam urusan perniagaan di Terengganu apabila pihak kerajaan memperuntukkan ruang perniagaan yang khusus kepada masyarakat Cina (Kassim, 1965).

Tan (2002) juga menjelaskan bahawa kesepaduan pengaruh budaya Melayu yang boleh dilihat dalam kehidupan masyarakat Cina Terengganu khususnya kelompok Hokien (Cina Peranakan) ialah dalam aspek bahasa, pemakanan, seni bina rumah dan pakaian. Bertitik tolak dari tinggal di kampung-kampung seperti di kampung Tirok, Jeram, Pulau Bahagia, sebahagian besar masyarakat Cina Peranakan telah berhijrah ke bandar utama di negeri Terengganu dan bercampur dengan kelompok Cina yang tinggal di bandar. Kelompok Cina bandar juga dikenali sebagai Cina Jati terdiri daripada etnik Hainan, Kantonis, Hakka dan Toecheew. Biarpun berbeza agama, suasana dan iklim pembentukan budaya masyarakat Cina di negeri Terengganu memperlihatkan wujudnya korelasi kesepaduan budaya masyarakat Melayu tempatan. Penerimaan budaya Melayu yang terserlah dalam kehidupan seharian mencerminkan bahawa cara hidup masyarakat Cina di negeri Terengganu yang agak fleksibel, mudah berakulturasi dan bersifat terbuka terhadap pengaruh persekitaran. Menurut Norhana (2012), pengalaman pergaulan di kampung atau di sekolah telah membuka ruang kepada masyarakat Cina untuk mengenal lebih dekat budaya hidup dan agama masyarakat Melayu Muslim. Berdasarkan data dari Pejabat Agama Negeri Terengganu (2012), seramai 2043 orang telah memeluk agama Islam di negeri ini dari tempoh 1990 hingga 2011. Jumlah 523 orang daripadanya adalah terdiri daripada masyarakat Cina.

■ 3.0 METODOLOGI KAJIAN

Kajian ini menggunakan kaedah kuantitatif pensampelan bertujuan (*purposive sampling*). Populasi sebenar sampel ialah seramai 92 orang dan jumlah sampel yang diperolehi seramai 86 orang. Berdasarkan jadual Krejcie & Morgan, sekiranya populasi kajian adalah 95 maka sampel yang terbaik ialah 76 orang (Ahmad, 2009). Item soal selidik diukur menggunakan skala *likert* 1 hingga 5 sebagaimana yang disarankan oleh Mohd Najib (2003) iaitu 1 bagi Sangat Tidak Bersetuju (STB), 2 bagi Tidak Bersetuju (TB), 3 bagi Tidak Pasti (TP), 4 bagi Setuju (S) dan 5 bagi Sangat Setuju (SS). Apabila skor min dibahagikan kepada 3 tahap, ianya memberi petunjuk iaitu 1.00 hingga 2.33 adalah **Rendah**, 2.34 hingga 3.67 adalah **Sederhana** dan 3.68 hingga 5.00 adalah **Tinggi**. Data kuantitatif yang diperolehi ini diproses menggunakan perisian komputer '*Statistical package For Science*' (*SPSS 20.0 for Windows*) untuk menganalisis data deskriptif. Analisis statistik dengan ujian min (purata) dan peratus digunakan bagi melihat interpretasi responden terhadap soalan-soalan yang dikemukakan. Ujian rintis telah dilaksanakan dan perolehan nilai *alpha* pada bacaan 0.8 menunjukkan dapatan ini berada dalam kebolehpercayaan yang tinggi (Ahmad, 2009)

■ 4.0 DAPATAN KAJIAN & PERBINCANGAN

Responden adalah terdiri daripada 86 masyarakat Cina yang beragama Islam di negeri Terengganu iaitu 44 orang lelaki dan 42 orang perempuan. Hasil dapatan juga menunjukkan bahawa kebanyakan responden telah berkahwin dengan pasangan Melayu Muslim yang merangkumi 72.1% atau seramai 62 orang. Seramai 11 orang masih belum berkahwin, 8 orang berstatus duda atau janda manakala hanya 5 orang sahaja daripada responden yang memilih bukan Melayu sebagai pasangan hidup.

Suasana pengalaman hubungan komuniti Cina Muslim dan Melayu memperlihatkan lukisan dan corak kehidupan sebenar komuniti Cina dalam beragama, menyesuaikan diri dan bersepadu dengan budaya hidup serta adat resam masyarakat Melayu. Proses kesepaduan dan menerpa nilai-nilai Islam melalui perkongsian budaya masyarakat Melayu ini boleh diperhatikan dalam adat resam masyarakat Melayu Muslim, sambutan perayaan dan perkongsian aktiviti agama.

Jadual 1 Kesepaduan pengaruh budaya melayu

Jadual	Soalan	STS	TS	TP	S	SS	Min
1.	Kehidupan saya banyak dipengaruhi oleh budaya hidup masyarakat Melayu Muslim.	1 1.2%	3 3.5%	4 4.7%	62 72.1%	16 18.6%	4.04

Dalam konteks hubungan pasca konversi masyarakat Cina dengan masyarakat Melayu Muslim, didapati aspek kesepaduan budaya masyarakat Melayu Muslim banyak mempengaruhi kehidupan mereka. Berdasarkan jadual 1 di atas, dapatan skor min 4.04 menunjukkan kesepaduan budaya masyarakat Melayu Muslim terhadap kehidupan komuniti Cina Muslim adalah tinggi. Sebanyak 72.1% memilih untuk bersetuju dan 18.6% menyatakan sangat bersetuju dengan kenyataan ini.

Apa yang pasti, pengalaman hidup komuniti Cina Muslim berhubung rapat dengan kehidupannya ketika sebelum memeluk agama Islam. Berkaitan dengan ini, Tan Y. S. (2011) menyatakan tahap kesepaduan yang tinggi boleh ditemui dalam kehidupan komuniti Cina yang pernah tinggal di perkampungan masyarakat Melayu Muslim. Memperhalusi dengan lebih lanjut, Tan Y. S. (2011) menyatakan 'memakai pakaian seperti kain sarung dan kain lepas; dan menyediakan makanan seperti masakan asam pedas, budu, pucuk paku, tempoyak merupakan kelaziman ditemui dalam budaya hidup masyarakat 'Cina kampung'".

Jadual 2 Kesepaduan penglibatan dalam kenduri tetangga

Jadual	Soalan	STS	TS	TP	S	SS	Min
2.	Saya terlibat dalam majlis kenduri yang dianjurkan oleh jiran Melayu Muslim.	0 0%	0 0%	4 4.7%	56 65.1%	26 30.2%	4.26

Proses kesepaduan budaya ini juga boleh diperhatikan masyarakat Cina Muslim melibatkan diri dalam aktiviti budaya bersifat majlis keraian seperti kenduri yang dianjurkan oleh jiran tetangga masyarakat Melayu Muslim sangat tinggi apabila dapatan menunjukkan skor min 4.26 mata. Jadual 2 di atas menunjukkan 65.1% responden bersetuju dan 30.2% sangat bersetuju terhadap soalan yang dikemukakan.

Jadual 3 Kesepaduan penglibatan dalam gotong royong

Jadual	Soalan	STS	TS	TP	S	SS	Min
3.	Saya mengikuti aktiviti gotong royong, majlis perkahwinan atau kenduri yang dianjurkan oleh masyarakat Melayu Muslim.	0 0%	4 4.7%	2 2.3%	56 65.1%	24 27.9%	4.16

Begitu juga kesepaduan penglibatan masyarakat Cina dalam aktiviti gotong royong, majlis perkahwinan dan kenduri-kendara yang dianjurkan oleh masyarakat Melayu Muslim adalah tinggi apabila skor min menunjukkan 4.16. Hasil dapatan skor min yang tinggi menunjukkan masyarakat Cina Muslim di negeri Terengganu telah bersedia dengan baik untuk menerima dan meraikan perubahan yang berlaku dalam kehidupannya. Dalam perihal ini Shahrul dan Razaleigh (2014) menyatakan golongan muafak perlu bersepadu dengan Muslim asal dengan menerima perubahan identiti seperti menukar nama dan tabiat lama mereka seperti makanan, permainan, perayaan dan sebagainya.

Jadual 4 Tahap keselesaan

Jadual	Soalan	STS	TS	TP	S	SS	Min
4.	Saya merasa selesa melibatkan diri aktiviti bersama masyarakat Melayu Muslim.	2 2.3%	10 11.6%	6 7.0%	47 54.7%	21 24.4%	3.87

Mengambil kira penglibatan masyarakat Cina dalam budaya komuniti Melayu begitu tinggi, kebanyakan masyarakat Cina Muslim merasa selesa melibatkan diri dalam aktiviti masyarakat Melayu Muslim. Justeru, berdasarkan Jadual 4, hasil dapatan skor min 3.87 menunjukkan tahap keselesaan mereka masih berada pada skala yang tinggi. Ini bermakna semakin kerap komuniti Cina Muslim terlibat dalam aktiviti masyarakat Melayu, semakin tinggillah tahap keselesaan melibatkan diri dalam aktiviti bersama. Dengan demikian, Tan Yao Sua (2011) menyatakan kesepaduan budaya masyarakat minoriti budaya golongan majoriti tidak mungkin berlaku melainkan faktor interaksi yang kerap.

Jadual 5 Berkunjung ke rumah rakan Melayu

Jadual	Soalan	STS	TS	TP	S	SS	Min
5.	Saya berkunjung ke rumah masyarakat Melayu Muslim pada Hari Raya Aidilfitri.	0 0%	1 1.2%	2 2.3%	44 51.2%	39 45.3%	4.41

Selanjutnya, pengalaman kesepaduan hubungan inter etnik masyarakat Cina Muslim juga boleh dilihat dalam perkongsian sambutan Hari Raya. Dapatan berdasarkan jadual 5 di atas menunjukkan masyarakat Cina pasca konversi mengunjungi rumah masyarakat Melayu Muslim pada Hari Raya Aidilfitri berada pada tahap kesepaduan paling tinggi apabila skor min memperoleh 4.41. Sebanyak 51.2% berpendirian bersetuju dan 45.3% menyatakan sangat bersetuju terhadap soalan yang diberikan.

Jadual 6 Kesepaduan penglibatan tradisi melayu ketika Aidilfitri

Jadual	Soalan	STS	TS	TP	S	SS	Min
6.	Saya menyambut Hari Raya mengikut tradisi masyarakat Melayu.	0 0%	7 8.1%	10 11.6%	51 59.3%	18 20.9%	3.93

Lantaran itu, perkongsian ini amat mendedahkan komuniti Cina Muslim terhadap tradisi-tradisi yang biasa dilakukan oleh masyarakat Melayu Muslim ketika menyambut Hari Raya. Skor min 3.93 menunjukkan tahap kesepaduan komuniti Cina Muslim terhadap budaya Melayu setelah memeluk Islam berada pada skala yang tinggi.

Jadual 7 Mengadakan rumah terbuka

Jadual	Soalan	STS	TS	TP	S	SS	Min
7.	Saya melakukan rumah terbuka sempena Hari Raya Aidilfitri dan menjemput rakan/keluarga dari masyarakat Melayu Muslim.	0 0%	7 8.1%	5 5.8%	57 66.3%	17 19.8%	3.98

Hasil dapatan seterusnya menunjukkan bahawa komuniti Cina Muslim turut sama melakukan 'rumah terbuka' sempena sambutan Hari Raya dengan menjemput rakan dan keluarga dari masyarakat Melayu berada pada tahap yang tinggi apabila skor min menunjukkan 3.98. Hasil dapatan menunjukkan 66.3% bersetuju dan 19.8% menyatakan sangat bersetuju memperlihatkan tahap kesepaduan budaya Melayu ketika menyambut Hari Raya berada dalam keadaan yang menggalakkan.

Berdasarkan dapatan kajian, kebanyakan responden memilih pasangan dari bangsa Melayu untuk mendirikan rumah tangga. Dalam perihal ini Wang (2012) menyatakan Cina Muslim memahami dan mempelajari budaya Melayu dengan baik kerana faktor perkahwinan campur. Gambaran ini diserlahkan melalui berdasarkan hasil dapatan item kunjungan ziarah, penglibatan dalam perayaan yang mengandungi unsur-unsur tradisi Melayu dan mengadakan rumah terbuka berada pada tahap yang tinggi.

Jadual 8 Kesepaduan dalam menggunakan bahasa melayu Terengganu

Jadual	Soalan	STS	TS	TP	S	SS	Min
8.	Saya dapat menggunakan bahasa Melayu Terengganu dengan baik ketika berinteraksi.	4 4.7%	14 16.3%	5 5.8%	46 53.5%	17 19.8%	3.67

Berdasarkan Jadual 8 di atas, hasil dapatan menunjukkan kebanyakan responden bersetuju menyatakan bahawa mereka dapat berinteraksi menggunakan bahasa Melayu Terengganu dengan baik ketika melibatkan diri dalam aktiviti. Biarpun begitu, sebanyak 16.7% yang tidak bersetuju dan 4.7% sangat tidak bersetuju terhadap soalan yang dikemukakan. Justeru itu, perolehan skor min 3.65 darjah persetujuan menunjukkan tahap kesepaduan komuniti Cina Muslim dalam menggunakan bahasa Melayu dialek Terengganu berada pada skala yang sederhana. Keupayaan masyarakat Cina berkomunikasi menggunakan bahasa loghat Terengganu bukanlah perkara baharu. Dalam kajian yang dilakukan oleh Tan C.B (1993) ke atas masyarakat Cina di Terengganu menyatakan "*they have number of a Malay Cultural features and they speak Kelantan or Terengganu Malay among themselves*". Penggunaan perkataan Terengganu kampung seperti perkataan 'brodong' (berkawan), 'peseng' (perangai), 'lepor' (lontar), 'tak mboh' (tidak mahu), 'tak dok aroh' (tidak boleh buat apa-apa) dan 'dok leh' (tidak boleh). Ini menunjukkan komuniti Cina Muslim di negeri Terengganu menguasai bahasa Melayu Terengganu dengan baik (Azarudin & Khadijah, 2016).

■ 5.0 RUMUSAN

Tahap kesepaduan budaya dalam kalangan komuniti Cina Muslim di negeri Terengganu memaparkan ia berada pada tahap yang tinggi. Mengambil kira budaya hidup dan adat resam masyarakat Melayu Muslim yang banyak berbaur dengan nilai-nilai keagamaan Islam, sekaligus pembelajaran tentang amalan Islam mendedahkan juga nilai budaya masyarakat tersebut. Memandangkan sebahagian besar responden berkahwin dengan masyarakat Melayu Muslim, proses kesepaduan budaya Melayu tidak dapat dielakkan

■ 6.0 PENGHARGAAN

Pengkaji ingin merakamkan ucapan terima kasih kepada 600-IRMI/DANA/ 5/3/ARAS (0110/2016) di bawah Universiti Teknologi Mara kerana menyediakan dana bagi penyelidikan yang dijalankan.

Rujukan

- Ahmad, S. L. (2009). *Pengenalan Penyelidikan Pengajian Islam*. Bangi: UKM.
- Ali al-Quraysyi. (1996). *Malik Bin Nabi dan Pergolakan Sosial. (Mohd Sofwan Amrullah, Terjemahan)*. Kuala Lumpur: Yayasan Dakwah Islamiah Malaysia.
- Azarudin A. & Khadijah M. K. (2016). Perkaitan Akulturasi Budaya dan Hubungan Antara Agama: Kajian Terhadap Komuniti Cina Pra Konversi di Negeri Terengganu. *Jurnal Hadhari: An International Journal*, 8(1), 85-102.
- Bahagian Dakwah, Pejabat Agama Negeri Terengganu. (2012). *Pemelukan Agama Islam 1990-2011 di Negeri Terengganu*. Kuala Terengganu: Pejabat Agama Negeri Terengganu.
- Edward B. T. (1974). *Primitive Culture: Researches into The Development of Mythology, Philosophy, Religion, Art, and Custom*. New York: Gordon Press.
- Ismail Said H. A. (2009). *Pengajian Sosial 2: Siri Pendidikan Perguruan*. Shah Alam: Karisma Publications. Sdn. Bhd.
- Jabatan Perangkaan Malaysia. (2015). *Demografi Penduduk Mengikut Etnik*. Putra Jaya: Jabatan Perangkaan Malaysia.
- Harris. M. (1984). *Kemunculan Teori Antropologi: Sejarah Teori-teori Kebudayaan. (Noraziz Selat, Terjemahan)*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Kassim A. (1965). *Kisah Pelayaran Abdullah*. Kuala Lumpur: Oxford University Press.
- Mohd Najib A. G. (2003). *Reka Bentuk Tinjauan Soal Selidik Penyelidikan*. Skudai: Universiti Teknologi Malaysia.
- Norhana N. A. (12 Mac 2012). Saudara Baru di Negeri Terengganu [Temubual].
- Purcell, V. (1965). *The Chinese in Southeast Asia*. London: OUP.
- S Rajagopal, S. (2016). *Kajian Semantik Penggunaan Frasa Nama Bahasa Tamil Berunsurkan Budaya dalam Blog Thirutamil/Sumadi A/P S. Rajagopal*. Tesis Ph.D. Universiti Malaya.
- Sa'id H. (1988). *Kay La 'amdi Ba'I dan 'an Ihtiyajat al-'Asr*. Kaherah: Mu'assasah al-Khalij al-'Arabi.
- Syahrul Azman Shahrudin & Razaleigh Muhamat @ Kawangit. (2014). Tahap Kefahaman, Penerimaan dan Integrasi Golongan Mualaf Cina Terhadap Kebudayaan Masyarakat Melayu di Negeri Selangor. *Jurnal al-Hikmah*, 6, 66-77.
- Tan, C. B. (2002). *Chinese Minority in A Malay State. The Case of Terengganu in Malaysia*. Singapore: Eastern Universities Press.
- Tan C. B. (1993) *Chinese Peranakan Heritage in Malaysia and Singapore*. Kuala Lumpur: Penerbit Fajar Bakti Sdn. Bhd.
- Tan Y. S. (2011). Akulturasi Peranakan Cina di Tirok, Terengganu. *Jurnal Terjemahan Alam & Tanadun Melayu*, 2(2), 151-162.
- Wang, R. M. (2003). Chinese Muslims in Malaysia History and Development. Retrieved from http://210.0.141.99/eng/Malaysia /ChineseMuslim_in_Malaysia.asp.